

Geliş Tarihi: 09.01.2019
Kabul Tarihi: 13.01.2019
Yayın Tarihi: 17.01.2019

OĞUZTAD

OĞUZ TÜRKÇESİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sayı: 1 - Ocak 2019

s.s. 117-165

MANZUM DİNİ HİKÂYELER VE DESTÂN-I HİBÂL

Eren ÇABUK*

ÖZET

İslamiyet'in kabulü ile yeni bir kültür dairesinde gelişmeye başlayan Türk edebiyatının Anadolu sahasında verilen ürünlerin önemli bir payını dini-didaktik hikâyeler oluşturmaktadır. Özellikle XIV. yüzyıldan itibaren çokça rastladığımız ve çoğunluğunun manzum olduğu bu hikâyelerin Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olmasında, İslami anlayışa yeterli ölçüde vâkıf olamayan Müslüman Anadolu halkının etkisi büyük olmuştur. Pek çok örneği görülen bu hikâyeler, İslamiyet hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan, gerekli kaynaklara ulaşamayan, okuma yazma bilmeyen halk arasında hızla yayılarak halkın dini eğitimini sağlayan bir çeşit okul görevi görmeye başlamıştır. Kısa süre içerisinde halk meclislerinde çokça okunmaya başlanılan bu tür eserler, hitap ettikleri kitle nedeniyle basit ve yalın bir üslup ile ve genellikle aruz vezninin fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbı kullanılarak mesnevi nazım şekli ile yazılmışlardır. XIV. ve XV. yüzyıllardan itibaren karşımıza çokça çıkmaya başlayan bu dil yâdigârları, yazıldıkları devir dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinin gelişimi hakkında da önemli bilgiler sunmaktadırlar.

Müellifinin Kırşehirli İsa olduğu düşünülen Hibâl Destânı da bu tür dini-didaktik eserlere örnektir. Şu ana kadar yedi nüshası tespit edilen Hibâl Destânı, çoğu dini-didaktik hikâye gibi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D.
cabuk.eren@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4801-2778>

küçük hacimlidir. Bundan dolayı hikâye müstakil bir eser olarak değil, çeşitli eserlerin toplanmış olduğu mecmualar içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Hibâl Destân'ında, Hz. İsa ve Hibâl adlı bir kişi arasında geçen sohbet üzerinden ölüm, ahiret, kabir azabı gibi konular işlenilerek ölüm hakkındaki duygu ve düşünceler ifade edilmiştir. Çalışmada Hibâl Destân'ının, transkripsiyonlu metni ortaya konulmuş ve eserin konusu, nüshaları hakkında bilgi verilerek dil özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hibâl Destânı, Kırşehirli İsa, Hz. İsa, Hibâl, Ölüm ve Ahiret, Dini-Didaktik, Manzume

THE POETICAL RELIGIOUS STORIES AND HIBAL EPIC

ABSTRACT

Firstly After the acception of Muslim religion Anatolian Region consisted of stories about religion and didactic issues in affection of new culture's development. In general these kind of religious stories were written aruz's prosody's fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün pattern ordinarily and began to read widely which stroke their fancy basicly soon. These poetic stories took important place in Turkish literature who had no grasp about Islam enoughly muslim anatolian folk had huge effected hence in 15th of Century especially. The folk that doesn't know anything about how to write or read , couldn't reach the resources about Islam neccessarily, these stories which had duty of education like the Islam's school spread around rapidly. The language relics show informations about the era also improvement about The Old Anatolian Turkish in 14 th and 15th centuries. In general thoughts about Hibal Epic's the example about including religion and didactic issues; whose author's name:İsa from Kırşehir. Hibal Epic is short story kind of any religious and didactic literary work same way,which found out seven copies so far. Because of that reason the story is not a spesific literary work, in contrast various found outs of collected literary Works in journals. In Hibal Epic was expressed by dialogue between a person who is name is Hibal and Jesus Christ on thoughts about death,afterlife, grave torment. In this study Hibal Epic's Transcribed text had been put forth and enlightened about its topic,copies ,language specialities had been analyzed.

Key Words: Hibal Epic, İsa from Kırşehir, Jesus Christ, Death and Afterlife, Religious and Didactic, Poem

GİRİŞ

İslamiyet'in kabulü ile birlikte İslami telakki çerçevesinde, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında gelişen Türk edebiyatının Anadolu sahasında verilen edebi ürünlerinin önemli bir kısmını, İslam dininin inceliklerini öğretmeye yönelik yazılmış dini-didaktik hikâyeler oluşturmaktadır. Manzum, mensur veya manzum-mensur karışık olarak işlenmiş olan bu eserlere özellikle XIV. yüzyıldan itibaren çokça rastlanılmaktadır. Pek çok örneği görülen bu dini hikâyelerin Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olmasında İslami anlayışa yeterli ölçüde vâkıf olamayan ancak bu dine karşı manevi olarak bağlı olan Müslüman Anadolu halkının etkisi büyük olmuştur. Bu eserler bir edebi kültürün ürünleri olmalarının yanında yeni tanışılmış olan İslami kültürün öğreticiliğini sağlama misyonu da taşıyarak kısa sürede Anadolu halkı içerisinde kendine yer bulmuştur. Böylece İslamiyet hakkında yeterli bilgiye sahip

olmayan, gerekli kaynaklara ulaşamayan, okuma yazma bilmeyen halk arasında hızla yayılarak halkın dini eğitimini sağlayan bir çeşit okul görevi görmeye başlamıştır. Devrin Müslüman misyonerleri durumunda olan fakihler, şeyyâdlar, meddahlar tarafından meydana getirilen bu eserler umumiyetle Arap kaynaklıdır. (Kocatürk, 2018: 115). Halk meclislerinde sık sık okunmaya başlanan, çokça rağbet gören bu dini eserler, hitap ettiği kitle sebebiyle yüksek ve sanatkar bir üsluptan ziyade basit ve yalın bir üslup ile genellikle aruz vezninin fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün kalıbı kullanılarak mesnevi nazım şekli ile yazılmışlardır. Aruz vezniyle mesnevi şeklinde yazılmış bu dini eserler divan şiirinin halka inmiş bir kolu olarak sayılabilir (Kocatürk, 2018: 115). Kesik Baş Destâni, Ejderha Destâni, Güvercin Destâni, Muhammed Destâni, Hatun Destâni, Sind Memleketinde Ali'nin Gazavatı, İbrahim Destâni, İsmail Destâni, Varka ve Gülşah, Yusuf ve Zeliha, Gazavat-ı Bahr-i Umman ve Sanduk, Yiğit Destâni, Cimcime Sultan Destâni, Kız Destâni, Fatma Destâni, İbrahim Edhem Destâni en çok bilinen dini-didaktik hikâyelerdir. Bu hikâyelerin kaynaklarını ise başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere peygamberler ve önemli dini şahsiyetler etrafında gelişen olaylar oluşturmaktadır. Bu tür eserler, *destân*, *dâstân*, *dâsitân*, *hikâye*, *hikâyet*, *kıssa* gibi pek çok farklı başlık altında işlenmişlerdir. Özellikle destan ve hikâye terimleri birbirlerinin yerine çokça kullanılmıştır. "*Dildeki bu terim karmaşası, elbetteki, bunların düşünceye yer edinen karşılıklarının birbirine yakın, benzer veya en azından ilişkisi bir durum göstermesinden doğmuştur. Diğer bir anlatımla, halk hikâyeleri de tıpkı destan ve benzeri türlerde olduğu gibi, zaman zaman, hayal ürünü olaylarla, olağanüstülüklerle bezenmiş, hatta, bu çeşit motiflerle kaynaşmış bir durum kazanmıştır.*" (Ersoylu, 1996).

Halk içerisinde popüler olmuş bu dini hikâyelerin birçoğunun, çok sayıda yazma nüshası bulunmakla birlikte eserler içerisinde zamanla meydana gelen tahribattan ve değişikliklerden dolayı müellif bilgilerinde karışıklıklar meydana gelmiş ve pek çok eserin asıl müelliflerinin kim oldukları hakkında net bilgilere ulaşamamıştır. Bu dini hikâyeler, hacimleri çok az olduklarından dolayı müstakil bir eser olarak değil de çeşitli eserlerin toplandığı mecmuaların ve risâlelerin içerisinde karşımıza çıkarlar. Özellikle mevlidlerin içerisinde bu hikâyelere çokça rastlanılmakta ve Kesik Baş Destâni, Güvercin Destâni, Geyik Destâni başta olmak üzere bu hikâyelerin pek çoğu halk içerisinde mevlid hikâyeleri olarak anılmaktadır. Türk edebiyatında XIV. yüzyıldan itibaren görmeye başladığımız, Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı mevlid türü, zaman içerisinde popüler bir tür olmuş ve mevlid okuma ve yazma bir gelenek haline gelmiştir. Yazılan mevlidlerden en meşhuru ve bilineni Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât adlı eseridir. Bu eserin binlerce yazma nüshasının bulunması da mevlid geleneğinin Türk kültürü içerisinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zamanla bazı müstensihlerin, mevlidlerin içerisine küçük hacimli dini-didaktik manzum mesnevileri yerleştirmesiyle birlikte mevlid türü, dini-didaktik manzum hikâyelerin halk içerisinde yayılmasında bir kanal görevi görmeye başlamıştır.

Çalışmada incelenilen Hibâl Destâni da İslami telakki çerçevesinde yazılmış dini-didaktik hikâyelere örnektir. Tespit edilen nüshalar içerisinde müellif adı zikredilmemektedir. Ancak Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde yer alan *Kırşehirli İsa* maddesinde söz konusu şairin eserleri arasında *Dâstân-ı Hebâl* yer almaktadır (Aksoyak, 2015). Hibâl Destâni'nin müellifi olarak belirtilen Kırşehirli İsa'nın hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Şairin eserlerinden yola çıkarak XIV. ya da XV. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülebilir. "*Şairin muhtelif kütüphanelerde nüshaları bulunan eserleri şunlardır: 1. Dâstân-ı Geyik, 2. Dâstân-ı Sultân Selîm, 3. Dâstân-ı Kerb Gâzî, 4. Dâstân-ı Ayinne ve Riyâ, 5. Dâstân-ı Sâhib-kırân, 6. Dâstân-ı Hebâl, 7. Dâstân-ı Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm ve İsmâ'îl, 8. Dâstân-ı*

Hazret-i Alî, 9. Dâstân-ı Kesikbaş, 10. Dâstân-ı Temîm Dârî, 11. Mecmû'a-i Dâstân, 12. Dâstân, 13. Dâstânlar, 14. Dâstân-ı Duhter Hikâye-i Yahudî" (Aksoyak, 2015).

1985 yılında Prof. Dr. Mine Mengi Halk Kültürü Dergisi'nde *Dini Destanlarımızdan Biri: Dâstân-ı Battâl-ı Sin* adıyla bir yazı yayınlamıştır.¹ Bu yazıda Mengi, Bor Halk Kütüphanesi'nde kataloglanmamış yazma eserler arasında bulunduğu bir mecmuada yer alan üç manzum hikâyeden biri olan Dâstân-ı Battâl-ı Sin hikâyesinin metnini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmasında yalnızca bir nüshadan haberdar olan Mengi, eserin müellifinin kim olduğu hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır. Çalışmış olduğu nüshada istinsah kaydı bulunmamakla birlikte metnin sonlarına doğru yer alan bir beyitten metnin 946 (1539) yılında yazılmış olduğu bilgisine ulaşmıştır. Ancak tarih verilen beyitin yer aldığı nüshadaki metin, tarih beyiti ile başka bir nüshadan kopya edilerek başka bir tarihte istinsah edilmiş olabilir. Mengi'nin çalışmış olduğu hikâye ile çalışmamıza konu olan Hibâl Destânı aynı eserdir. Mengi'nin çalışmasında bir tek nüsha ele alındığı için müstensihden kaynaklı olarak metin içerisinde çeşitli yerler okunamayarak eksik bırakılmış ve kimi yerde de yanlış kelime kullanımları ile anlam sekteye uğramıştır. Ayrıca bu sorunlardan dolayı metnin çeşitli yerlerinde vezinde bozulmalar da meydana gelmiştir.

Metnin, tarafımızca altı yeni nüshasının bulunması, müellif bilgisine ulaşılması, farklı isimlerle ortaya konulmuş olduğunun tespit edilmesi, dili üzerine çalışılmamış olması, eksiksiz ve transkripsiyonlu bir şekilde ortaya konulmamış olması gibi sebeplerden dolayı bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada Hibâl Destânı'nın konusu ve nüshaları anlatıldıktan sonra dil incelemesi verilmiştir. Bunların ardından transkripsiyonlu metin ortaya konulmuştur. Metin oluşturulurken tespit edilen nüshalar içerisinde vezin ve anlam bozukluklarının en az ve istinsah tarihinin en eski olduğu A nüshası esas alınmıştır. A nüshasında olmayıp B, C, D, E nüshalarında yer alan beyitler de hangi nüshada yer aldığı belirtilerek metin içerisinde verilmiştir. Ayrıca A nüshasında, B, C, E nüshalarında bulunan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa yer almamaktadır. Metin içerisinde 225. ile 247. beyitler arasında yer alan bu kıssa, B nüshası esas alınarak C, E ve G nüshalarından da faydalanılarak oluşturulmuştur. Böylece 310 beyitten oluşan bir metin ortaya konulmuştur. Eksiksiz bir metnin oluşturulması amacıyla farklı nüshalar kullanıldığı için dil incelemesi yapılırken yalnızca A nüshasında yer alan beyitler esas alınmıştır.

ESERİN NÜSHALARI

A Nüshası

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez bölümünde 1800 demirbaş numarasıyla *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ* isminde kayıtlıdır. Katalog bilgileri kısmında yazmanın içerisinde yer alan manzumenin adı, kaydı yapan kişilerce Destan-ı Hayal olarak yanlış bir şekilde not edilmiştir. Yazmanın pozlarında manzumenin başlığının açık bir şekilde *Dâsitân-ı Hibâl* olduğu anlaşılmaktadır. Nüshanın 1b ile 221b yaprakları arasında *Tezkiretü'l-Evliyâ* metni, 221a ile 227b yaprakları arasında ise *Dâsitân-ı Hibâl* yer almaktadır. Dâsitân-ı Hibâl metni eksik bir şekilde bitmektedir. Ancak 227b yaprağının altında yer alan rakabe kaydından metnin devam ettiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle devamındaki yaprakların kopmuş olması muhtemeldir. Müstensih bilinemeyen nüshanın 227b yaprağında *Tezkiretü'l-Evliyâ* metninin sonunda "*temmet bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb fi vaktiz-zuhâ fi yevmi'l-erbi'a fi şehri cemâziye'l-ülâ el-*

¹ Bkz.: Mengi, Mine (1985), *Dini Destanlarımızdan Biri: Dâstân-ı Battâl-ı Sin*, Halk Kültürü, 1985/1, s.s. 79-93.

mübârek sene 'ısrîn ve elf fî zamân-ı hürmen" şeklinde bir istinsah kaydı yer almaktadır. Tezkiretü'l-Evliyâ ile Dâsitân-ı Hibâl metnlerinin aynı müstensih tarafından istinsah edilmiş olduğu yazı stilinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Tezkiretü'l-Evliyâ metninin sonunda yer alan istinsah tarihi olan 1020 (1611/1612) senesini Dâsitân-ı Hebâl metni için de varsayabiliriz. Destan içerisinde *su'âl-i gâzbân, su'âl-i münkir ve nekîr, su'âl-i 'ısâ 'aleyhi's-selâm* olmak üzere üç bölüm başlığı bulunmaktadır. Müstensihin başlıklarda kırmızı mürekkep kullandığı ve harekeli nesih ile istinsah ettiği nüshada 224 beyit yer alır. B, C ve E nüshalarında metin içerisinde Hz. Süleyman ile ilgili bir kıssanın yer aldığı beyitler bu nüshada bulunmamaktadır.

B Nüshası

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda 34 Ae Manzum 1365 yer numarası ile kayıtlı olan nüshadır. Nüshanın 1b ile 31b yaprakları arasında İpsalalı Ebu'l-Hayr'ın Mevlid-i Nebî adlı mesnevisi, 32a ile 41b yaprakları arasında ise *Hazâ Dâstân-ı 'İsâ Aleyhi's-selâm* başlığıyla Hibâl Destânı yer almaktadır. Destan eksiksiz bir şekilde bitmektedir. Müstensihi bilinmeyen nüshanın sonunda ketebe kaydı bulunmamaktadır. Ancak nüshanın zahriye kısmında *sene 1115* (1703/1704) ibaresi yer almaktadır. Kağıt ve yazı özelliklerinden de yola çıkarak nüshanın 18.yy'da istinsah edildiği düşünülebilir. Destan içerisinde *eydeyin imdi ahvâlini, 'azrâ'îl gelmek nice, gusl-ı meyyit, kabre defn itmek nice, gâzbân gelmek nicedür, kabre münkir nekîr gelmek nice, meyyit için ağlamamak gerek, su'âl-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm bi-hebâl, mev'ize, su'âl-i 'İsâ bi-hebâl* olmak üzere on bölüm başlığı bulunmaktadır. Müstensihin harekeli nesih ile istinsah ettiği nüshada 290 beyit yer alır. A ve D nüshalarında yer almayan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa bu nüshada yer almaktadır.

C Nüshası

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 9105/6 yer numarası ile kayıtlıdır. Bir mecmua şeklinde olan nüshanın 79b ile 89a yaprakları arasında *Der-Beyân-ı Hebâl* başlığıyla Hibâl Destânı yer almaktadır. İstinsah tarihi 1248 (1832/1833) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Harekeli nesih ile istinsah edilen nüshada 270 beyit vardır. A ve D nüshalarında yer almayan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa bu nüshada yer almaktadır.

D Nüshası

Kitaplığımızda bulunan bu nüsha 2016 yılında İstanbul'dan bir sahaftan satın alınmıştır. Nüshanın 1a ile 7b yaprakları arasında Boyacıoğlu'nun baştan eksik bir mesnevisi, 7b ile 15a yaprakları arasında ise *Hazâ Destân-ı Hibâl* başlığıyla Hibâl Destânı yer almaktadır. Son yaprağın yırtık olmasından kaynaklı olarak son beyitleri okunamayan metnin istinsah tarihi bulunmamaktadır. Ancak kağıt, yazı ve dil özelliklerinden nüshanın 19. yüzyılda yazılmış olduğu düşünülebilir. Müstensihi bilinmeyen, harekeli nesih ile istinsah edilen nüshada 182 beyit yer almaktadır. B, C ve E nüshalarında metin içerisinde Hz. Süleyman ile ilgili bir kıssanın yer aldığı beyitler bu nüshada bulunmamaktadır.

E Nüshası

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 6823/9 yer numarasıyla kayıtlıdır. Nüshanın 34a ile 35b yaprakları arasında *Hazâ Destân-ı Hibâl Ahvâli* başlığı altında Hibâl Destânı yer almaktadır. Sondan eksik olan nüshada yalnızca 62 beyit yer almaktadır. İstinsah

tarihi ve müstensihî belli olmayan nüsha hareketli nesih yazı ile yazılmıştır. A ve D nüshalarında yer almayan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa, bu nüshada yer almaktadır.

F Nüshası

Prof. Dr. Mine Mengi'nin 1985 yılında çalışmış olduğu nüshadır. Mengi'nin, Bor Halk Kütüphanesi'nde kataloglanmamış yazma eserler arasında bulunduğunu ifade etmiş olduğu nüshaya ulaşamamıştır. Nüshada Hibâl Destânı *Hazâ Dâstân-ı Battâl-ı Sin* başlığıyla yer almaktadır. Müstensihî bilinmeyen nüshanın bir beyitinde yazılış tarihi 946 (1539) olarak verilmiş ancak bu tarih eserin kopya edilmiş olduğu başka bir nüshanın tarihi olabilir. Ayrıca eserin sonunda herhangi bir istinsah veya tarih kaydı yer almamaktadır. Hareketli nesih ile istinsah edilmiş nüshada 287 beyit vardır. A ve D nüshalarında yer almayan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa bu nüshada yer almaktadır. Nüshaya ulaşamamış olduğundan çalışmaya dahil edilmemiştir.

G Nüshası

Bu nüshada Hibâl Destânı yer almamaktadır. Ancak nüshada Hibâl Destânı içerisinde yer alan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa muhtelif olarak *Hikâyet* başlığı altında verilmiştir. Bu kısa manzume Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 2433/3 yer numarasıyla kayıtlı olan yazma eserin 83a ile 84a yaprakları arasında yer almaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihî bilinmeyen nüshada 51 beyit yer almaktadır.

ESERİN KONUSU

İnsanlık var olduğundan beri ölüm hep bir gizem, sır perdesi olarak kalmıştır. İnsanlar ise bu gizemin sorularını çeşitli inançlar ve dinler vasıtasıyla cevaplamaya uğraşmış ve bu uğraşların sonucunda zaman içerisinde belirli inançlar etrafında çeşitli ölüm anlayışları şekillenmeye başlamıştır. Pek çok inanç sisteminde olduğu gibi İslamiyet ile de ölüm ve ahiret üzerine yeni anlayışlar gelişmiş ve bu yeni anlayışın işlenmiş olduğu ilk yerler Arap ve Fars edebiyatları olmuştur. Daha sonra İslamiyeti kabul eden toplumlar da edebiyatlarında yeni tanışılan dinin ölüm ve ahiret anlayışına yer vermeye başlamıştır.

Ölüm ve ahiret, kimi zaman bir eserin içerisinde yer alan bölümlerden birini oluştururken kimi zaman da muhtelif olarak başlı başına manzum veya mensur olarak işlenmiş bir konu olmuştur. İslami telakki etrafında yazılmış olan bu eserler, İslami anlayışın öğreticiliğini sağlaması yönüyle dini-didaktik eserlere örnek olarak gösterilebilir. Çalışmada incelenilen Hibâl Destânı ölüm konusunun İslami anlayış çerçevesinde işlendiği dini-didaktik manzum eserlere örnek olarak gösterilebilir. Eserde Hz. İsa ve Hibâl adlı bir kişi arasında geçen sohbet üzerinden ölüm, ahiret, kabir azabı, kabir sorgusu gibi konular işlenerek İslami anlayış etrafında ölüm hakkındaki duygu ve düşünceler ifade edilmiştir. Hikâye, Hz. İsa'nın ölümleri diriltme mucizesi üzerine temellendirilerek oluşturulmuştur.

Eser, yirmi dokuz beyitlik bir girişin ardından gelen, *Eydeyin İmdi Ahvâlini (30-43)*, *'Azrâ'îl Gelmek Nice (44-100)*, *Ğusl-ı Meyyit (101-118)*, *Ğabre Defn İtmek Nice (119-130)*, *Ğazbân Gelmek Nicedür (131-156)*, *Su'âl-i Ğazbân (157-168)*, *Su'âl-i Münkir ve Nekîr (169-188)*, *Meyyit İçün Ağlamamak Gerek (189-203)*, *Su'âl-i i 'İsâ Aleyhi's-selâm (204-257)*, *Mev'ize (258-279)*, *Su'âl-i 'İsâ 'Aleyhi's-selâm (280-310)* başlıklarıyla adlandırılan on bir bölümden oluşmaktadır.

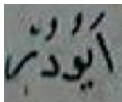
Su'āl-i i 'Īsā Aleyhi's-selām (204-257) bölümünün içerisinde 225. ve 247. beyitler arasında ana hikâyeden ayrı olarak Hz. Süleyman ile ilgili bir kıssa anlatılmaktadır. Ancak kıssa içerisinde yine eserin ana konusu olan dünyanın faniliğine, gelip geçiciliğine dikkat çekilmektedir.

Hibâl Destânı, Hz. İsa'nın ölümleri diriltme mucizesi üzerine temellendirilerek oluşturulmuş bir başka hikâye olan Cümcüme Sultan Destânı'na benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Aslı Ferididdün Attar tarafından yazılmış olan ve Türk edebiyatına ilk kez XIV. yüzyılda Hüsam Katib tarafından tercüme edilmiş olan Cümcüme-name, "*İlyas peygambere iman etmek yerine şeytana iman eden ve bu yüzden büyük sıkıntılar çeken; fakat yanındaki adamlara ve fakirlere iyi davrandığı için Allah'ın izni ve inayetiyle Hazreti İsa tarafından diriltilen Cümcüme Sultan'ın hikâyesini konu almaktadır.*" (Toker ve Uygun, 2017: 12). Hüsam Katib'in Cümcüme Sultan hikâyesini tamamen aynı şekilde tercüme etmemiş olduğu gibi farklı edebiyatlardan yapılmış olan tercümelere, müellifler kendilerinden de bir şeyler ekleyebilir ve olaylar üzerinde değişiklikler yapabilir. Tercümelemlerin bu özelliğine dikkat edilerek, Hibâl Destânı'nın da Cümcüme-name'nin Kırşehirli İsa tarafından yapılmış olan bir tercümesi, Anadolu'da meydana getirilmiş farklı bir varyantı olduğu düşünülebilir. Cümcüme Sultan Destânı'nda hikâyenin ana kahramanı bir sultan ve şeytana taptığı için kabir azabı çeker halde iken Hibâl Destânı'nda kahraman bir hamal ve bir başkasına ait odundan, dişini temizlemek amacıyla bir ufak parça kopardığı için kabir azabı çekmektedir. Cümcüme Sultan Destânı'nın manzum nüshalarının yanında mensur olarak yazılmış nüshaları da bulunmaktadır. Ancak Hibâl Destânı'nın tespit edilebilmiş tüm nüshaları manzum haldedir. Ayrıca Cümcüme Sultan Destânı'nda yer alan kesik baş motifi Hibâl Destânı'nda ve Hibâl Destânı'nda yer alan Hz. Süleyman ile ilgili kıssa Cümcüme Sultan Destânı'nda yer almamaktadır. Bu gibi çeşitli farklılıkların yer aldığı iki eserin ortak noktası ise ikisinde de Hz. İsa'nın ölümleri diriltme gücü vasıtasıyla ölüm hali, ölüm ve ölüm sonrasında yaşananların canlı tasvirler kullanılarak anlatılıyor olmasıdır.

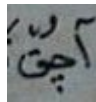
BAZI DİL ÖZELLİKLERİ

Eserin müellifi olan Kırşehirli İsa'nın XIV. ya da XV. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülmektedir. Bu da Eski Anadolu Türkçesi devrine denk gelmektedir. Nitekim Hibâl Destânı'nın eldeki en eski nüshasının imla ve dil özellikleri incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin baskın olduğu görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Anadolu'da Oğuzcaya dayalı olarak kurulup gelişen yazı diline denmektedir (Şahin, 2015:15). Bu yazı dilinin kendine mahsus birtakım dil ve imla özellikleri mevcuttur. Yapılan dil incelemesinde de metinde yer alan Eski Anadolu Türkçesi devrine ait dil özellikleri gösterilmiştir.

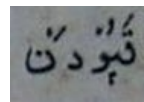
Eski Anadolu Türkçesinde birçok kelimedede bir yuvarlaklaşma kendini gösterir (Timurtaş, 2012: 27). Hibâl Destânı'nın çalışmada esas alınan eldeki en eski nüshasında da bazı kelimelerdeki bu yuvarlaklaşma belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Bazı örnekler şunlardır:

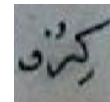
eyüdür (83^a)

açuk (61^b)

kapudan (91^a)

girü (189^a)

ayruk (48^b)

içerüye (91^b)

Eski Anadolu Türkçesinde I. ve II teklik iyelik eklerinin ünlüleri her zaman yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir. Esas alınmış A nüshasında da I. ve II teklik iyelik eklerinin ünlüleri genellikle yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

hâcetüm (8^b)

evcügezüm (52^a)

dostlarum (139^a)

hâlüme (143^a)

barmaqlaruñ (162^b)

şerrüñ (165^b)

peygamberüñ (174^b)

dīnūñ (175^a)

Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlü ile gösterilen III. teklik iyelik eki esas alınan nüshada da bu şekilde kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

gözlerine (60^a)

hayırına (76^a)

şerrine (76^b)

kabrine (117^a)

evine (283^b)

İlgi hali eki Eski Anadolu Türkçesine uygun olarak yuvarlak ünlüdür. Bazı örnekler şunlardır:

atalaruñ bilini (17^a)

analaruñ yüreğini (17^b)

ayağınucında (34^a)

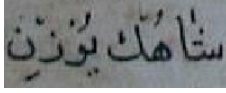
ölünüñ beñzi (118^a)

dīvāruñ içi (153^a)

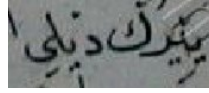
peşmānluğın aşşısı (156^b)

anuñ 'azābı (195^a)

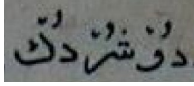

şāhuñ yüzin (217^b)

yirũn dili (228^a)

Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak olarak kullanılan görülen geçmiş zaman I. ve II. teklik ve çokluk kişi eki esas alınan nüshada da bu şekilde kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır: dum düm geldük

düşürdüñ (48^b)

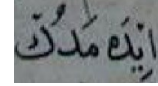
girdüm (52^a)

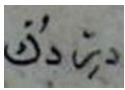
geldük (92^b)

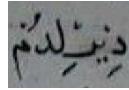
qaldum (145^a)

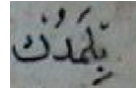
idemedũñ (155^b)

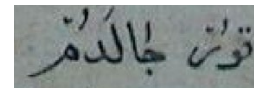
dirdũñ (271^b)

dirildüm (213^b)

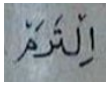

bilmedük (274^a)

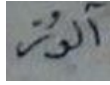

qurcaladum (285^a)

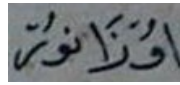
İncelenen nüshada geniş zaman eki çoğunlukla yuvarlak, bazen de düz ünlü ile yazılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

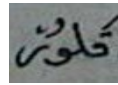
ilterem (25^b)

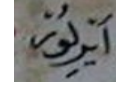
alur (42^b)

uzanur (57^a)

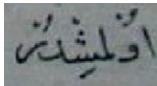

qalur (61^b)

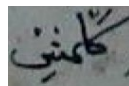

ayrılır (70^a)

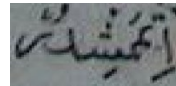
Öğrenilen geçmiş zaman eki daima düz ünlü ile yazılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

olmuşdur (24^a)

gelmiş (65^b)

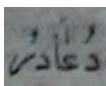

itmemişdür (84^b)

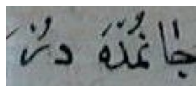

qalmışuz

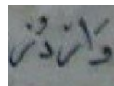
Bildirme eki her zaman yuvarlak ünlü ile yazılmış olup hem -dUr hem de -dUrUr şeklinde kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

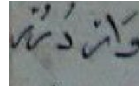
du'adur (8^b)

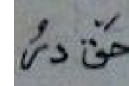
cānumdadur (24^b)

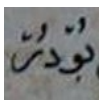
vardur (27^a)

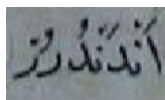
vardurur (28^a)

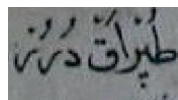
haqdur (36^b)

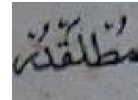
budur (72^b)

andandurur (118^b)

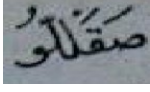

topraakdurur (153^b)

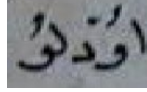

mutlakdur (177^a)

Sıfat yapım eki +IU daima yuvarlak ünlüdür. Bazı örnekler şunlardır:

şakallu (33^a)

odlu (179^a)

METİN

[A. 221a]

Dāsītān-ı Hībāl²

Vezin: _._._._ / _._._._ / _._._

1. Evvel Allāh adını zıkr idelüm
Pes anuñ in `āmına şükr idelüm³
2. Zīrā kim bī-miṣl ü bī-hemtādur ol
Hem münezzeh cümleden a`lādur ol⁴
3. Cümle halkuñ Tañrısı Rabbü'l-enām
`İbret isterseñ yiter bu şubḥ u şām⁵
4. Hem Muḥammed Haḳ Resūlidür anuñ
Vir şalavāt ola tā raḫāt cānuñ⁶
5. Āline aşḫābına uyanlara
Hem anı biñ cān-ile sevenlere⁷
6. Vācib oldur iydevüz iy ehl-i dīn
Rahmetu'llāhi `aleyhim ecma`īn⁸

² B: Hazā Dāstān-ı `İsā Aleyhi's-selām; C: Der-Beyān-ı Hebāl; D: Hazā Destān-ı Hībāl; E: Hazā Destān-ı Hībāl Ahvālî; F: Battāl-ı Sin

³ A: -

⁴ A: -

⁵ A: -

⁶ A: -

⁷ A: -; B: -; E: -

⁸ A: -; B: -; E: -

7. Her ki diler bu du‘āda bulna
Fātiḥa iḥsān ide ben kulna⁹
8. Bir rivāyet idelüm size revān
Çün du‘ādur ḥācetüm sizden hemān
9. Ḥaḫ anı ehl-i sa‘ādet eylesün
Kim bize dir Tañrı raḥmet eylesün
10. Var-idi bir yirde bir baṭṭāl-ı sin
İns ü cinn bilmezdi anuñ neydügin
11. Bir gün ol ‘İsā nebī ol müctebā
Geçer-iken uğrayu geldi aña
12. Çağırup adıyla didi iy Hibāl
Diril işbu dem bī-emr ü lā-yezāl [A. 221b]
13. İtmedin ‘İsā daḫı sözün tamām
Maḫbere yarıldı ol-dem iy hümām
14. Çıkdı içinden hemān-dem bir kişi
Kudret-i Ḥaḫ idi iden bu işi
15. Silkdi başından saçından toprağı
Ditrer-idi şanki ağaç yaprağı
16. Dir-idi-kim āh ölüm illā ölüm
Korḫa korḫa uğradı āḫir yolum

---

⁹ A: -; C: -; D: -, E: -

17. Atalaruñ bilini büken ölüm
Analaruñ yüreğın yağan ölüm
18. Kardaşı kardaşdan ölüm yad ider
Ata ağlar [ü] ana firyād ider¹⁰
19. Niçe şenlik evleri ıssız koyan
Hem niçe kızları öksüz koyan
20. Didi 'İsā iy Hıbāl ağlamağıl
Başıña gelenleri bir bir digil
21. Ol cihāndan eydivirgıl bir haber
İşidenler 'ibret alsun serteser
22. Ölüben tā dirilince dik revān
Gördüğüñ bir bir bize eyle beyān
23. Āh ölüm acısı illā āh didi
Hüş güç-imiş yā Nebiyyullāh didi
24. Ben öleli biñ yıl olmışdur nedür
Dağı ölüm acısı cānumdadur
25. Ölülere dise Haq iy muhterem
Yine sizi ol cihāna ilterem
26. Çıgırışalar eydeler yā Rabbenā
Sen¹¹ bizi şalma o dünyāya yine

¹⁰ A: -; B: -; D: -; E: -

¹¹ Metinde: tek

27. Zîrâ ölüm vardur ol dünyâda âh
Hey ne müşküldür ne müşkül yâ İlâh
28. Niçe düşvâr işi gerçi vardurur
İllâ cân virmek çatı düşvârdurur
29. Yidi yüz kez ursalar keskin kılıç
Ol-kadar ağrımayaydı belki hiç

Eydeyin İmdi Aḥvâlini¹²

30. Eydeyin imdi size aḥvâlini
Âdemüñ ölüyorurken ḥâlini [A. 222a]
31. Ḥasta olup yatsa âdem bir zamân
Ḥaḳḳa ulaşmak yakın olsa revân
32. Şüret-i insâna girüben meger
Görinür ol şaḥşa şeytân iy püser
33. Yanına gelür aḳ şaḳallu pîr olur
Lîki bir dostı şîfâtında gelür
34. Oturup ayaḡınıñ ucında bu
Ḳarşusına gösterir bir şişe şu
35. Şöyle şusız olur ol gün cân u ten
Ṭâḳat olmaz kim diye virüñ şudan

---

¹² A: -; C: -; D: -; E: -

36. Dili dönmez şu dileye söyleye
Tañrı bir Peygâmberi haqdur diye
37. Dir şeytân kim vireyim saña ben şu
Vir baña imânuñı cümle kamu
38. Virür-iseñ ger imânuñı baña
İşbu şusızlıkda şu virem saña
39. Hem seni işbu belâdan kırtaram
Hem saña idem niçe dürlü kerem
40. Her kaçan yanında kimler zıkr ider
O kişi gâyib olup andan gider¹³
41. Her kaçan kim ağzına¹⁴ şu vireler
Yegdür ol mel'ûnı okla uralar
42. Ol kimesne kim liqâ kıla olur
Söyleyü söyleyü imânın alur
43. Bir kişiye irse 'avn-ı kirdigâr
Çok¹⁵ melekler gelür ol pîri kıvar

'Azrâ'ıl Gelmek Nice¹⁶

44. Eydeyim ahvâl niçe olduğını
Câna 'Azrâ'ıl neler kıldüğünü

¹³ A: -; B: -; D: -; E: -

¹⁴ Metinde: hastaya

¹⁵ Metinde: çün

¹⁶ A: -; C: -; D: -; E: -

45. Cānın iñce iñce çekerler bunuñ
Cānımı hılka getürürler anuñ
46. Çünki her bir 'uzvından cān ayrıla
Āhret haqqın helāl eyleñ diye
47. Dir ki artuğ birbirimüz görmezüz
İkimüz bir yirde artuğ durmazuz
48. İy dirġgā birbirimüzden yine
Ayrıuğ düşürdüñ bizi yā Rabbenā [A. 222b]
49. El ayak cümle esenler birbirin
Göz kulağ cümle vidā' eyler varım
50. Birbiriyle cümle a'zā seğrişür
Āhret haqqın helāl it diyişür
51. Cān ten içün elvidā' dir elvidā'
Ol gün anlara olur gāyet şudā'
52. İy benüm evcügezüm gitdüm diye
Sende bil-kim seni terk itdüm diye
53. İy dirġgā ayrılık müşkül 'azāb
Niçe şabr idem dirġgā el-firāk
54. Diyeler kim birbirimüz görmezüz
İkimüz bir yirde ayrık tırmazuz¹⁷

---

¹⁷ A: -; B: -; D: -; E: -

55. Diyeler yâ Râbbî vir bize emân
Birbirimiz [kim] görelüm aradan¹⁸
56. İñileyin ideler bunlar firāk
Hâl diliyle söyleşürler el-firāk¹⁹
57. Gök yüzünden uzanur bir el gelür
Ayruluk eli 'aceb müşkül olur
58. Ol eli görünce cân ten ditreye
İy dirîgâ işde ayruluk diye
59. Diye iy dostlar koyup gitdüm sizi
Bilmiş oluñ işte terk itdüm sizi
60. Gözlerine perde çün-kim bürinür
Hasreti var-ise gelür görünür
61. Hasretin görmese ölürken bir er
Gözleri açuk kalur anı bakar
62. Ölür olsa gurbet içre bir kişi
Ehl-i beytin añup aqıtsa yaşı
63. Allâh emriyle melekler varalar
Ehl-i beyti şüretine gireler
64. Anları görüp bu âdem sevine
Ehlin añup aqlar-iken avuna

¹⁸ A: -; B: -; D: -; E: -

¹⁹ A: -; B: -; D: -; E: -

65. Dir ki şükir bārī eve varmışam
Ehl-i beytüm yanuma gelmiş bu dem
66. Çünkü her işi tamām ola anuñ
Eksügi ancak îmān ola anuñ
67. Eydür ol demde unutmañ siz bizi
İmdi iy dostlar koyup gitdüm sizi
68. İñileyin ideler zārī firāk
El-firāk olsun dirīgā el-firāk [A. 223a]
69. Pes görür bir el gelür gökden revān
Cānımı çeker boğazından hemān
70. Gövdeden cān çıkar ol-dem ayrılır
Ol cānı nice ferişteher alur²⁰
71. Mü`min-ise `izz ü `izzetle hemān
Getürürler Hāzret-i Hāḳḳa revān²¹
72. Diyeler işde filān ibn-i filān
Ruḥı budur raḥmet it yā Müste`ān
73. Raḥmet ide Hāḳ yüzün aḡ eyleye
Yatduḡı yiri nūr uçmaḡ eyleye
74. `Āşī ḳulları çün alup gideler
Hāzret-i Hāḳḳa varup `arz ideler

---

²⁰ Metinde: görür

²¹ A: -; B: -; D: -; E: -

75. Hâk Te'âlâ aña la'net eyleye
Yatduğı yir od ocağ olsun diye
76. Vireler pes hayrına göre sevâb
Hem ideler şerrine göre 'azâb
77. Birdür ol câna dağı yakın ırak
Cümle halkı seyr ider bî-iştîyâk
78. Ölse bir dostı firâk eyler katı
Şöyle-kim dutar cihâni heybeti
79. Ol kişi çün bir zamân ağlayalar
Bizi ol añar-idi âh diyeler
80. Sevdügi kişiye gam gelse eger
Olur ol-dem olda gamgîn iy püser
81. Bir biliş kişi ger olsa buluşur
Birbirinün vaşf-ı hâlin şorişur
82. Ol ölü [bu] ölüye şorar revân
Dir eyü midür fulân ibni fulân
83. Ol dağı eydür eyüdür hâli hoş
Lîki kanı bunda filân gelmemiş
84. Ol ölüler dağı eydür bir 'amel
İtmemişdür Hâkka lâyıq bir 'amel
85. Anun-içün biz buluşmaduk aña
Şaldılar anı cehennemden yaña

86. Her ölünün sūr içinde yiri var
Hayrına göre dutup durur karar [A. 223b]
87. Liki birbiriyle her hafta bular
Bir yire gelür buluşurlar bular
88. Soruşurlar birbirinün hālini
Niçedür ef ālini ahvālını
89. Her kaçan cum'a giceleri gelse
Ya Kadir gicesi ya bayrām ola
90. Pes gelür ervāh-ı meyyit evine
Şan musafirdür sevine sevine
91. Çünkü gelüben kapudan bakalar
Başlarını içertüye şokalar
92. Göreler gamgīn midür yoḥsa esen²²
Ya añarlar mı buları hayırdan
93. Kimse añmazsa bular gamgīn olur
Her birinün gözleri nemgīn olur
94. İy dirīgā biz ne miskīn olmuşuz
Kimse añmaz unutulmuş kalmışuz
95. Ellerini gögsi üzre koyalar
Bizim-içün hayır eyleñ diyeler

---

²² Metinde: enīn

96. Yâ oğul yâ kardaş vü ata ana
Bizi añuñ kapuña geldük yine
97. Göreler kim kimse añmaz iy güzîn
Pes döneler gideler zâr u hazîn
98. Niçe meyyit var ki yokdur añarı
Varalar mecidlere iy dîn eri
99. Añalar çünki du'âdan anları
Şâd ola ol demde gamgîn cânları
100. Âdem anı görmez illâ ol görür
Pes yine varur maqâmına durur

Ġusl-ı Meyyit²³

101. Ölüyi çün tahta üzre koyalar
Yuyıcılar yumağa başlayalar
102. Cānı üstinde döner bir kuş gibi
Çevre yanın tolanur yoldaş gibi
103. Gözedür kendüyi anlar niceyür
Hem bunuñ haqqında bunlar nicedür
104. Bir ferişte gelür üstinde durur
Kendüden geçer kaçan âdem görür [A. 224a]
105. Hiç cenâbetle yürür miydüñ diye
Koñşunuñ haqqını yidüñ mi diye²⁴

²³ A: -; C: -; D: -; E: -

²⁴ Metinde: şorduğı anda eger kim var-ise

106. Şorduğı anda kim eger var ise
Pes 'azāb eyler aña her yār-ise²⁵
107. Hem şalacada şorarlar kimsenüñ
Ġaybetin söyler midüñ sen kimsenüñ
108. Dağı bühtāndan şorarlar çok saña
İtmiş olsañ²⁶ yatacağ yir yok saña
109. Endüreler çün namāzgāhdan yire
İki ferişte aña bunı şora
110. Diye dünyāda kıllur mıyduñ namāz
Hem kıllur mıyduñ namāz-ile niyāz
111. Hem ider miydüñ riyā bile 'amel
İtdi ise olmadı raħmet maħal
112. Bī-namāz-ile riyāyı iy berā
İkisi bile yaramaz tañrıya
113. Cānı üstinde durur çün meyyitüñ
Gözedür ıssını dāyım meyyitüñ
114. Acıyanı ağlayanı hep bilür
Her ne iş işlerse anı hep bilür
115. Ġabre yakın kırk adım yir ıalsa ger
Şorucu gelür şalacaya çıkar

---

²⁵ A: -; E:-

²⁶ Metinde: olursañ

116. Şöyle durur ol su'âl itmez velî
Korku alur heybetinden ol öli
117. Çün şalaca kabrine yakın gelür
Anuñ-içün her zamân ağır olur
118. Mağberede ölünüñ beñzi şarı
Öldüğü andandurur iy dîn eri

Kabre Defn İtmek Nice²⁷

119. İndüreler çünki kabrine revân
Cân gelür bir kuş gibi cisme hemân
120. Cân giricek 'aklı başına gelür
Öldüğün ol vaktin²⁸ aşhıyla bilür
121. Öldüğün bilicegez ağlar durur
Başımı divâr u yirlere urur
122. Oturur ol-dem dizinüñ üstine
Barmağın başar gözinüñ üstüne [A. 224b]
123. Dir ki sen görmez midüñ ölenleri
Çüriyüp toprak olup kalanları
124. İki gözüm sen şoların dimez midüñ
Bunda toprak toların dimez midüñ
125. İy gönül añmaz midüñ sen bu günü
Şimdi senüñ-çün tamuya kor beni

²⁷ A: -; C: -; D: -; E: -

²⁸ Metinde: vakt

126. Böyle diyü ağlar ādem oğlanı
Mağrib-ile maşrıka irer üni
127. Ādem ü hayvān işitmez ol üni
Ġayr-ı maḥlūkāt işidürler anı
128. Bir kişinüñ ḥayr u iḥsānı ola
Bir güzel yigit olup aña gele
129. ‘Avret-ise bir güzel ‘avret gelür
Erkek-ise bir güzel yigit gelür
130. Ağlamağıl diyüben avundurur
Şād idüp ağlar-iken sevindürür

Ġāzbān Gelmek Nicedür²⁹

131. Şorucıdan öñce bir kimse revān
Heybetinden şarşıla heft āsumān
132. Şöyle gelür bir ‘aceb ḥālāt-ile
Şanasın-kim ḥışma binmiş at-ile
133. İricigez dir ki yakın ādeme
Yaz ne kılduñ-ise dünyāda heme
134. Ādem oğlanı görür bu heybeti
Kendüden ġaşy olur ‘aklı ṭāḳati
135. Kaçacak yir yok elinden kırtıla
‘Āciz ü bī-çāre ḳalur ne kıla

---

²⁹ A: -; C: -; D: -; E: -

136. Daracığ yirdür kaçacak yir[i] yok
Bunca yoldaşdan yanında biri yok
137. Bunca dostlar sevgülü yârenleri
Her zamânda hâtırın şoranları
138. Birisinden bir meded irmez aña
Vâleh ü hayrân olup qalır taña
139. Dir ki qanı bunca dostlarum benüm
Qodılar qara yire cânım benüm [A. 225a]
140. Qodılar yir altına bunlar beni
Qodılar yir altına bunlar teni
141. Getdiler her birisi işlerine
Baqmadılar qaldı yoldaşlarına
142. Sağ-iken her birisi dostlar idi
Varımı her dem benümle yir-idi
143. Çünkü ol-dem baqmadılar hâlüme
İrmediler sırrıma ahvâlime
144. Beni bir yaban yirinde qodılar
Tağıluban evlerine getdiler
145. Ben bu ıssızlıkda kaldım hõr u zâr
Qanı qardaş qanı yoldaş qanı yâr
146. Qanı hışmum qanı yoldaşum benüm
Qanı yarüm qanı qardaşum benüm

147. Kānı atam-ki baña kıla meded
Kānı anam ki baña kıla meded³⁰
148. Şimdi idi işde yoldaşlık demi
Tā ki bunda kırtaralardı beni
149. İy dirīgā birisi hālüm benüm
Bārī noldı bilmez aḥvālüm benüm
150. Çağırırsam anlara irmez ünüm
Yirüñ altında gice oldı günüm
151. Bir evüm var daracık yir yok kapu
Çıkıcağ yir yok ne o vardur ne bu
152. Ne döşek var döşenüp yaşdanacağ
Ne ādem var ne delik var ne bucağ
153. Dört dīvāruñ içi olmışlar evüm
Döşegüm toprağdurur taş yaşduğum
154. Yoldaşum ‘aḳreb siñek³¹ hem mūr u mār
Giydügüm yeñsiz yağasız nesne var
155. İy dirīgā bunda gerekmiş yarağ
İdemedüñ ol yarağı el-firāk
156. Evvel itmedük yarağı az u çok
Şoñrağı peşmānluğüñ aşsısı yok

---

³⁰ A: -; E:-

³¹ Metinde: durur

Su'âl-i Ğazbân³²

157. Ol kişiye diye ğazbân iy fulân
Durma bir bir itdügün yaz bî-gümân [A. 225b]
158. Okuyan okumayan anda okur
Cümle bir bir itdüğün anda okur
159. Diye kim ben yazuyı yazamazın
Hem kâğıd yokdur dağı düzemezın
160. Şarğından yırtuban anı vire
Tiz buña yaz diyü beni buyura
161. Diye kim yokdur mürekkeb bunda bil
Ko beni billâh için kılma hacîl
162. Diye³³ tükürüğün mürekkebdür ne ğam³⁴
Hem dağı barmağlaruñ yeter kalem
163. Diye meyyit utanuram dimege
İtdüğüm defter idüben yazmağa
164. Diye ol-kim itmege utanmaduñ
Dağı hiç böyle olasın bilmedüñ
165. Şimdi yazmağa niçün utanasın
Varsa şerrüñ hem tamuda yanasın

³² B: -; C: -; D: -; E: -

³³ Metinde: diye kim

³⁴ Metinde: ne'am

166. ora andan misk n  dem iy  amu
İtdüğün bir bir yazısardur amu
167. Pes tam m idüp bitisini d re
Barmađıyla a na hem bir m hr ura
168. İplik-ile boynuna a sar tam m
Ouyısardur il  yevm 'l-ıy m

Su' l-i Münkir ve Nek r³⁵

169.  n gide azb n gele Münkir Nek r
Bir  ac yib heybet-ile iy em r
170. Alt dudađı yirded r gökde biri
Ĝ yet uzamıř uzun  n diřleri
171. Gözleri gök yüzleri ara atı
Yıldırım gibi  v zı heybeti
172. Na'rasından yir   gökler şarşılır
S ylese ağzından odlar şaçılır
173. Ellerinde dutar oddan bozdođan
Urduđı kiřiyi eyler dardađan [A. 226a]
174. Dir ki seni yaradanı söyleye
Hem dağı peyđ mber n kimdür diye
175. D n n  m n n nedür söyle ba na
Misk n  dem işidüp ala a na

---

³⁵ B: abre m nk r nek r gelmek nice; C: -; D: -; E: -

176. Hâyır var-ise diye kim yaradan
Beni yaratdı o seni yaradan
177. Dînüm islâm dîni muṭlaḳdur diye
Tañrı bir peygamberi ḳaḳdur diye
178. Çün güneḳkârlar virimeye cevâb
Ol melekler ide anlara ‘azâb
179. Şöyle ura odlu ṭopuzla anı
Zerre zerre taḳıla cân u teni
180. Hem şıḳa ḳabr-i günâḳkârı gine
Kim geçe kemükleri birbirine³⁶
181. Şüret-i aḳsende gele mü’ mine
Şöyle kim görince cânı sevine
182. Muştulaya raḳmet-i ḳaḳḳı aña
Diye tañrı raḳmet eyledi saña
183. İşidicek bu kelâmı ol zamân
Bir feraḳ bula ki ḳaḳ bilür hemân
184. İllâ sinüñ ilk gicesi dar ola
Ölüye ol gice ki düşvâr ola
185. Hem şıḳa ḳabri güneḳkârı yine
Hem geçe kemikleri birbirine

³⁶ A: -; C: -; D: -; E: -

186. İlk gicesinde anuñ ne çekdügin
Evde olan bilse iy ehl-i yakîn
187. Evlerinüñ içi taşu neki var
Virelerdi cânı için iy kibâr
188. Ehl-i beyti varıp eylerdi revân
Tek anı kırtaralardı ol zamân

Meyyit İçün Ağlamamak Gerek³⁷

189. Girü kalan ağladuqça iy şebâb
Kabr içinde aña eylerler ‘azâb
190. Eylese kimse tonın yakasın çâk
Ol ölü anda helâk olur helâk
191. Başına bağlansa ger nesne kara
Korqudurlar³⁸ anı sininde berâ
192. Şol-kadar şori hisâb olur ki o
Üç güne deñlü olur başıqayu [A. 226b]
193. Cānı için hayr u ihsân itseler
Virüben aş ya kur’ân oqutsalar
194. Haq huzûrında kabul oldıysa ger
Cānına ol meyyitüñ gelür deger
195. Hem dahı anuñ ‘azābı götrüle
Raḥmeti arta ‘azābı götrüle

---

³⁷ A: -; C: -; D: -; E: -

³⁸ Metinde: korqudur ger

196. Bir kişinüñ kıızı³⁹ oğlı olsa ger
Ardına kıalsa anuñ iy mu‘teber
197. Ger eyü olsa o kişi şād u kām
Olur anuñ eylüğinden ve’s-selām
198. Anuñ-içün ol ölü ider du‘ā
Dir ki Tañrı virsün eylikler saña
199. Bir kişinüñ yaramaz oğlı ola
Ardına ya yaramaz kıızı kıala
200. Kıabr içinde ol kişi miskīn ola
Oğluna işi güci nefrīn ola
201. Dir beni kıabrümde giryān eyledüñ
Kıara yiri baña zindān eyledüñ
202. Hıaķ Te‘ālā saña raħmet kılmasun
Cān-ile göñlüñ murādın virmesün
203. Ölü ilençini alan oñmaya
Ol ilençi duğmaya taş u kıaya

Su‘āl-i i ‘İsā Aleyhi’s-selām⁴⁰

204. Pes bu ğez ‘İsā eyitdi iy Hıbāl
Bir su‘ālim var saña olma melāl
205. Şöyle-kim var şimdiki ğibi tamām
Pır midüñ öldüğünde [sen] iy hümām

³⁹ Metinde: şālih

⁴⁰ C: -; D: -; E: -

206. Didi ol-demde Hıbāl iy ehl-i dīn
Öldüğümde ben civān-idüm hemīn
207. Līki kabrimde kıyāmet heybeti
Şaçalum saçum aġratmışdur katı
208. Uş kaçan kopa kıyāmet diyüben
Korkusından olmuşam pīr-i kühen [A. 227a]
209. Didi-kim koñşuñ [u] kardaşuñ senüñ
Ruz u şeb kim oldu hāldaşuñ sentüñ
210. Didi ol demde Hıbāl-i nā-tüvān
Ger diseñ iy ‘İsā-yı şīrīn-zebān
211. Diril imdi iy mekābir şāhibi
Ger diseydüñ ol zamān ‘İsā nebī
212. Maķberemden işbu dem iy zī-fünün
Yetmiş iki kimse çıkardı bugün
213. Adum-ile çağırup diril didi
Ol ad-ile bende dirildüm idi
214. Maķbere vardur ki üç yüz ādemi
Birbir[i] üstinde yatur iy ‘ammi
215. Maķbere vardur ki yüzdür iy hümām
Maķbere vardur ki yüz yetmiş tamām
216. Maķbere yokdur ki anda olmaya
Yetmiş iki kimse bī-çün u çerā

217. Halk-ı 'âlem her adımda bî-gümân
Kırk iki şahuñ yüzün başar 'ayân
218. Kara yirüñ dili olsa söylese
Saña altındakilerin şerh eylese
219. Sen-de bilürdüñ ki çarh-ı rûzigâr
Kim ne tenler eylemişdür hõr u zâr
220. Sünbül ü reyhân ü nergis yâsemîn
Zülf ü hâli çeşm-i dilberdür hemîn
221. Dâmen-i gülşende biter lâleler
Lâ' l ü gül-ruhdan haber virür haber
222. Yeller õñünce tozan her zerre hâk
Hâl-i hatdur göz ü kaç olmuş helâk
223. Kanķı server geldi bunda durmagın
Ka' rına koymadı zindân-ı zemîn
224. Kimi besledi bu çarh-ı dâr u gîr
Kim etin yimedi âhîr kara yir
225. Âdeme dünyâ neler itmişdurur
Hey neler gelmiş neler gitmişdurur⁴¹ [B. 39a]
226. Nicelerden dahı kalmışdur cihân
Nicelerden dahı kalısar 'ayân⁴²

⁴¹ A: -; D: -

⁴² A: -; D: -

227. Bir hikāyet işbu yirde iy nigār
Hoşca düşmişdür münāsib bir karar⁴³
228. Bir zamān ile Süleymān-ı emīn
Halvetinde böyle fikr itdi hemīn⁴⁴
229. Didi-kim yā rabbenā dünyāda hoş
Yir ola mı hāk-i ādem degmemiş⁴⁵
230. Böyle diyüp el uzatdı bir dağa
Şusız idi şu içeydi ey ağa⁴⁶
231. İledince ağızına emr-i hudā
Bardağı söyletdi ol-demde aña⁴⁷
232. Didi bilgil ey Süleymān-ı emīn
Olmışam ben hāk-i ādemden hemīn⁴⁸
233. İşidüp bunu Süleymān-ı emīn
Bardağı aldı ağızından hemīn⁴⁹
234. Bu işe gāyet ta'accüb eyledi
Ol zamānda küzegāre⁵⁰ söyledi⁵¹
235. Didi-kim bir bardağ eyleñ siz baña
Hāk-i ādem degmemiş ola aña⁵²

---

⁴³ Metinde: serfirāz; A: -; D: -; E: -

⁴⁴ A: -; D: -

⁴⁵ A: -; D: -

⁴⁶ A: -; D: -

⁴⁷ A: -; D: -

⁴⁸ A: -; D: -; E: -

⁴⁹ A: -; D: -; E: -

⁵⁰ Metinde: ruzigār

⁵¹ A: -; D: -; E: -

⁵² A: -; D: -; E: -

236. Beyâbânda var-idi bir dağ meger
Başmamışdur anda hiç pây-ı beşer⁵³ [B. 39b]
237. Varup ol toprakdan bardakçılar
Bardak itmege biraz hâk aldılar⁵⁴
238. Varup ol toprağı bardağ itdiler
Şâh süleymân bezmine iletdiler⁵⁵
239. Çün Süleymân içmege kaşd eyledi
Bayağı evvelki gibi söyledi⁵⁶
240. Gördi âdem toprağındandır yakın
Şâh süleymân yere urdı bardağın⁵⁷
241. Mâḥaşal ıssızlık yerler buldılar
Ol ıssızlıktan⁵⁸ varup hâk aldılar⁵⁹
242. Varup ol toprağı bardak itdiler
Ol-da âdem toprağı çıkdı meger⁶⁰
243. Çün Süleymân-ı nebî gördi anı
Korkısından beñzinüñ uçdı kanı⁶¹
244. Emir kıldı div [ü] perrî taldılar
Ka`r-ı⁶² deryâdan biraz hâk aldılar⁶³

⁵³ A: -; D: -; E: -

⁵⁴ A: -; D: -; E: -

⁵⁵ A: -; D: -; E: -

⁵⁶ A: -; D: -; E: -

⁵⁷ A: -; D: -; E: -

⁵⁸ Metinde: ıssız yerlerden

⁵⁹ A: -; D: -; E: -

⁶⁰ A: -; D: -; E: -

⁶¹ A: -; D: -; E: -

⁶² Metinde: kuru

⁶³ A: -; D: -; E: -

245. Bardağ itdiler ol hâki kûzegâr⁶⁴
Şâh Süleymâna ilette ey kibâr⁶⁵
246. Diñle aḥvâl-i Süleymânı niçe
Aldı ol bardağı daḥı şu içe⁶⁶
247. Çün Süleymân içdi şuyı ey aḥı
Didi şahḥa⁶⁷ 'āfiye bardağ daḥı⁶⁸
248. Çün Süleymân anı fikr etdi 'acîb
Bardağ ol-dem sözlere geldi ğarîb⁶⁹
249. Didi diñle ey Süleymân-ı emîr
Pâdişâhdum bir zamânda ben hemîn⁷⁰
250. Maşrık u mağrib elimdeydi tamâm
İns ü cinne ḥükm iderdüm ve's-selâm⁷¹
251. Toprağum bardağ ola diyü hemân
Yidi deñiz dibine girdüm revân⁷² [B. 40a]
252. Div-ile perîye emr itdüm teni
Öldüğüm vaktin deñize koñ beni⁷³
253. Tâ ki âdemden kaçırdum kendümi
Kûze kılmaya⁷⁴ bu ḥâki tenümi⁷⁵

⁶⁴ Metinde: kûzegân

⁶⁵ A: -; D: -; E: - Metinde: civân

⁶⁶ A: -; D: -; E: -

⁶⁷ Metinde: sâka

⁶⁸ A: -; D: -; E: -

⁶⁹ A: -; D: -; E: -

⁷⁰ A: -; D: -; E: -

⁷¹ A: -; D: -; E: -

⁷² A: -; D: -; E: -

⁷³ A: -; D: -; E: -

⁷⁴ Metinde: kılmaya

254. Āhir uş bardağ oldum söyledüm
İstemedüğümü buldum neyledüm⁷⁶
255. Yā Süleymān şöyle görme kendüñi
Giñ geyürme başuña dülbendüñi⁷⁷
256. Ben gibi şāh olmayasın ādeme
Ben gibi şāh⁷⁸ olmayasın ademe⁷⁹
257. Yoğ sebātı bu cihanuñ iy hümām
Bağ baña 'ibret dilersenñ ve 's-selām⁸⁰

Mev'ize⁸¹

258. Ey bürāder 'ibret isterseñ eger
Öñdin ölenler saña 'ibret yeter⁸²
259. Yedi başlu ezderhādur bu cihān
Öñine kim geldiyse yuğdı hemān⁸³
260. Dünyā gel geç köprüsidür ey āhī
Üstüne olmaz 'imāret bir dağı⁸⁴
261. 'Ömrümüñ bünyādı āb üstindedür
Lā-cerem dünyā ħarāb üstindedür⁸⁵

⁷⁵ A: -; D: -; E: -

⁷⁶ A: -; D: -; E: -

⁷⁷ A: -; D: -; E: -; G: -

⁷⁸ Metinde: māh

⁷⁹ A: -; D: -; E: -; G: -

⁸⁰ A: -; D: -; E: -

⁸¹ A: -; C: -; D: -; E: -

⁸² A: -; D: -; E: -

⁸³ A: -; D: -; E: -

⁸⁴ A: -; D: -; E: -

⁸⁵ A: -; D: -; E: -

262. Sen-de bir seyrāncısın seyrānıñ it
Bir nişānuñ қо da var git ey yigit⁸⁶
263. Eylügüñ añılsa rahmet diyeler
Kemlügüñ añılsa eyvāh diyeler⁸⁷
264. Hayırla añduqça rūhuñ şāz olur
Şerrüñ añılduqça yirüñ od olur⁸⁸
265. Devlet anuñ bu yalancı dünyāda
Çıquban gidince hayr-ile gide⁸⁹ [B. 40b]
266. Vay aña dünyādan eli boş çıqa
Cürm ü 'işyān-ile vara ol Hāqqa⁹⁰
267. Kim hayırsız gitse ol tekzībdurur⁹¹
Çişmeden şusız gidici gibidür⁹²
268. İşbu dünyā āhıret hārmānidur
Kim ekinci cihānuñ sultānidur⁹³
269. Bu cihānda ne ekerseñ bī-gümān
Āhıretde anı çekersin hemān⁹⁴
270. Gel berü meydāne gir meydānıña
Ura gör devlet topın çükānuña⁹⁵

⁸⁶ A: -; D: -; E: -

⁸⁷ A: -; D: -; E: -

⁸⁸ A: -; D: -; E: -

⁸⁹ A: -; D: -; E: -

⁹⁰ A: -; D: -; E: -

⁹¹ Metinde: -dur

⁹² A: -; D: -; E: -; G:-

⁹³ A: -; D: -; E: -

⁹⁴ A: -; D: -; E: -

⁹⁵ Metinde: dört yanına; A:-; C:-; E: -

271. İy dirîgâ naqd-i 'ömri yellere
Virmeyüp dirdüñ dirîgâ yıllara [A. 227b]
272. Kıymetini şimdi bildüñ kim hemîn
Hiç ele girmez bu 'ömr-i nâzenîn
273. Vâh dirîgâ kim bu çarh-ı cân-güdâz
'Ömrümüz şayd itdi hem-çü kebk [ü] bâz
274. Bilmedük bu pîrezen dünyâ meger
Ġül-ı rehzenmiş bize şüret şatar
275. Ağzuña barmaq çaluban⁹⁶ bal ider
Zehr-i kâtildür şakın-kim âl ider
276. İntikâm itmek dilerseñ dünyâdan
Az u çok eyle ferâgat cümleden
278. Râhat isterseñ ferâgat özgedür
Dağı dirseñ hem kanâ'at özgedür
279. Halkdan 'uzlet ihtiyâr it iy hümâm
Râhat isterseñ eger kim ve's-selâm

Su'âl-i 'İsâ 'Aleyhi's-selâm

280. Pes bu gez 'İsâ su'âl itdi girü
Didi söyle iy Hîbâl-i mâh-ı rû
281. İtdiler mi hiç saña şoru hisâb
Hem hisâbuña virür miydüñ cevâb

⁹⁶ Metinde: şaluban

282. Didi bilgil yā Resūlu' llāhi ben
Bir odun ḥammālī-idim sağ-iken
283. Bir kişi baña odun yükletdi hem
Kim evine ücret-ile iledem
284. Yolda giderken ol odundan meger
Bir pāre kıymık kıopardum kıl kıadar
285. Tā kim anuñla diřüm kıurcaladum
Kendüme gel gör ki nitdüm neyledüm
286. İşde dört yüz yıldur kim iy āfītāb
Andan ötrü çekerin şoru ḥisāb
287. Āḥiret ḥavfını gördüm ben tamām
Dünyāda dirlik baña oldu ḥarām
288. Bir du'ā kııl yā Nebiyyullāh baña
Kim burada Ḥaķ benüm cānum ala⁹⁷ [B. 41a]
289. Hem du'ā kııl ḥaķ beni ol dünyede
Tā Muḥammed ümmetiyle ḥařr ide⁹⁸
290. Pes du'ā kııldı Mesīh-i kāināt
Ol arada bu kişi buldı vefāt⁹⁹
291. Kıabrine defn itdiler anı hemīn
Rahmetu' llāhi 'aleyhim ecma'in¹⁰⁰

⁹⁷ A: -; D: -; E:-

⁹⁸ A: -; C: -; D: -; E: -

⁹⁹ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁰ A: -; C: -; D: -; E: -

292. Dünyâdan birâder ‘ibret almağ gerek
Ölüm vardır Hağğa tevbe itmek gerek¹⁰¹
293. Böyledür hâl-i zamānuñ ey püser
Bu fenâ dünyâya kim geldi gider¹⁰²
294. Bu cihānuñ hâli budur ey ‘azîz
Furşat eldeyken yarağ it turma tîz¹⁰³
295. Aç gözüñ toprak içinde şolmadan
Cism-i pākūñ gevdesi hāk olmadan¹⁰⁴
296. Götürecek deñlü kıl cürm ü günâh
Tâ ki soñra dimeyesin [dahı] âh¹⁰⁵
297. Āh niçün añmayasın kara sini
Sin içinde geçe ‘ömr-i nâzeni¹⁰⁶ [B. 41b]
298. Gice üstüñden nice yıllar revân
Kimse senden almaya nām u nişân¹⁰⁷
299. Evvelâ cismüñ olısar hırd u hāk
Mâr u mürân olısdur iştirāk¹⁰⁸
300. Saña çün-kim kara yir zindân ola
Gice gündüz ‘ömrüñe yeksân ola¹⁰⁹

¹⁰¹ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰² A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰³ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁴ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁵ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁶ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁷ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁸ A: -; C: -; D: -; E: -

¹⁰⁹ A: -; C: -; D: -; E: -

301. Unudulup alasın bī-iřtibāh
Olasın halkuñ yolunda hāk-i rāh¹¹⁰
302. urd u uř uřtũnde gelũr gezer
Mabereñde almayısardur eser¹¹¹
303. Geldũgũñ ve gitdũgũñ bilinmeye
Vardũgũnda hi haber alınmaya¹¹²
304. İmdi fikr eyleñ bu hāki siz daı
Bircileyin devr olasız siz daı¹¹³
305. Bu cihāndur bunda gelen oliser
Devlet anuñdur eyũ adı alısar¹¹⁴
306. Tamām oldu kitāb elamdũlillāh
Dũrũldi hatm olundu bārakallāh¹¹⁵
307. Var ũmĩzim oıyan sāhib-nazar
Bize Tañrı ramet itsũn diyeler¹¹⁶
308. Oıyanı diñleyeni yazanı
Hem bize ha ramet itsũn diyeni¹¹⁷
309. Ramete mũstarak itsũn ha hemān
İydelũm şıd-ile āmĩn yā mu‘ĩn¹¹⁸

---

¹¹⁰ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹¹ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹² A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹³ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹⁴ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹⁵ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹⁶ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹⁷ A: -; C: -; D: -; E: -

¹¹⁸ A: -; C: -; D: -; E: -

310 Bunı yazdum yâdigâr olmak için
Oğayanlar bir du'â kılamak için¹¹⁹

SONUÇ

Türk edebiyatının Anadolu sahasında İslami telakki çerçevesinde yazılmış dini-didaktik manzumelerinden biri de Hibâl Destânı'dır. Hz. İsa'nın diriltme mucizesi üzerine temellendirilerek oluşturulan eserde Hz. İsa ve Hibâl adlı bir kişi arasında geçen sohbet üzerinden ölüm, ahiret, kabir azabı, kabir sorgusu gibi konular işlenilerek İslami anlayış etrafında ölüm hakkındaki duygu ve düşünceler ifade edilmiştir. Hibâl Destânı'nın tespit edilen el yazma nüshaları içerisinde müellifinin kim olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'ın Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde yazmış olduğu *Kırşehirli İsa* maddesine göre Hibâl Destânı söz konusu yazarın telif ettiği eserler arasındadır.

Hibâl Destânı'nın, Hz. İsa'nın diriltme mucizesi üzerine temellendirilerek oluşturulmuş bir başka hikâye olan Cümcüme Sultan Destânı'yla olan benzerliği dikkat çekicidir. İki eserde de Hz. İsa ve onun dirilttiği bir kişi arasında geçen sohbet üzerinden ölüm konusu işlenmektedir. Ancak iki eser arasında birtakım önemli farklar da görülmektedir. Cümcüme Sultan Destânı'nda hikâyenin ana kahramanı bir sultan ve şeytana taptığı için kabir azabı çeker halde iken Hibâl Destânı'nda kahraman bir hamal ve bir başkasına ait odundan, dişini temizlemek amacıyla bir ufak parça kopardığı için kabir azabı çekmektedir. Cümcüme Sultan Destânı'nın manzum nüshalarının yanında mensur olarak yazılmış nüshaları da bulunmaktadır. Fakat Hibâl Destânı'nın tespit edilebilmiş tüm nüshaları manzum haldedir. Ayrıca Cümcüme Sultan Destânı'nda yer alan kesik baş motifi Hibâl Destânı'nda ve Hibâl Destânı'nda yer alan Hz. Süleyman ile ilgili kısa Cümcüme Sultan Destânı'nda yer almamaktadır. İki eser arasındaki farklar ve benzerlikler dikkate alındığı zaman Hibâl Destânı için aslını Feridüddin Attar'ın yazmış olduğu Cümcüme Sultan hikâyesinin Anadolu sahasında oluşturulmuş farklı bir varyantı diyebiliriz.

KAYNAKÇA

AKSOYAK, İsmail Hakkı (2015). "*İSÂ, Kırşehirli İsa*", <<http://www.turkedebiyatilisimlersozlu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7178>>, (ET: 13.09.2018)

El yz., *Terceme-i Tezkiretü'l-Evliyâ*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez (Süleymaniye Ktb.) No. 1800.

El yz., *Mevlîd-i Nebî*, İstanbul Millet Kütüphanesi 34 Ae Manzum 1365.

El yz., *Dâstân-ı Hebâl*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9105/6.

El yz., Eren Çabuk Ktp. Yz. 12.

El yz., *Dâstân-ı Hibâl*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/9.

El yz., *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2433/3.

ERSOYLU, Halil (1996). *Kız Destanı (Hazâ Hikâyet-i Kız ma'a Cühüd)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹¹⁹ A: -; C: -; D: -; E: -

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (2018). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, (Ed. Ömür Ceylan), 5.b., İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

MENGİ, Mine (1985). "Dini Destanlarımızdan Biri: *Dâstân-ı Battâl-ı Sin* ", Halk Kültürü, 1985/1, s.s. 79-93.

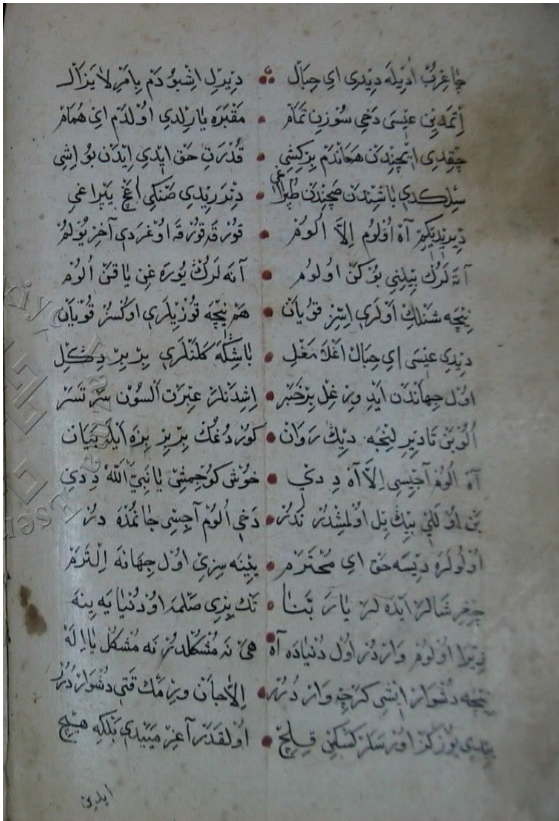
ŞAHİN, Hatice (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları

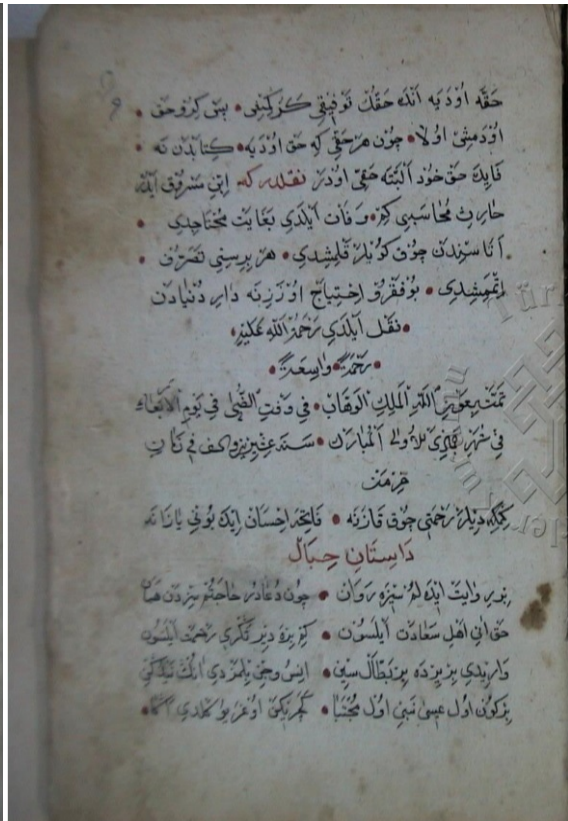
TOKER, Mustafa; Muhsin UYGUN (2017). *Çağatayca Cümcümenâme*, Konya: Palet Yayınları.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <<http://www.turkedebiyatiiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7178>>, (ET: 13.09.2018)

TIPKIBASIM ÖRNEKLERİ

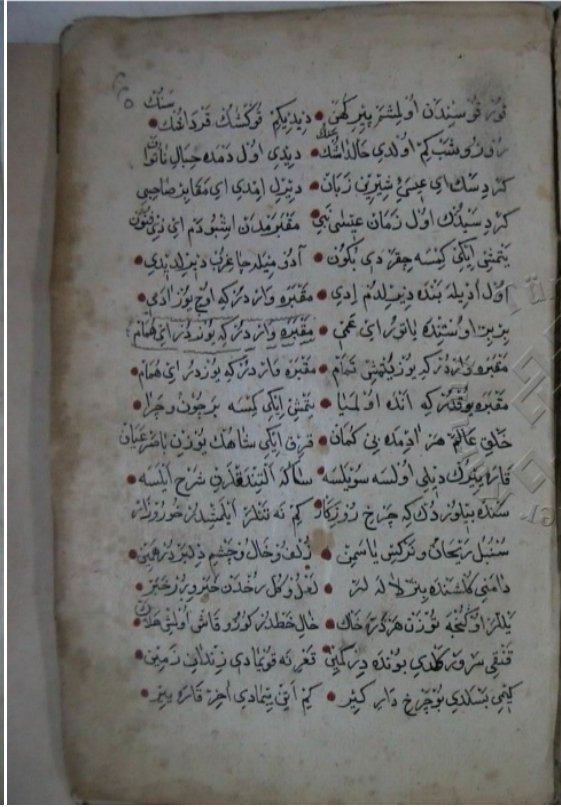
[A221b]

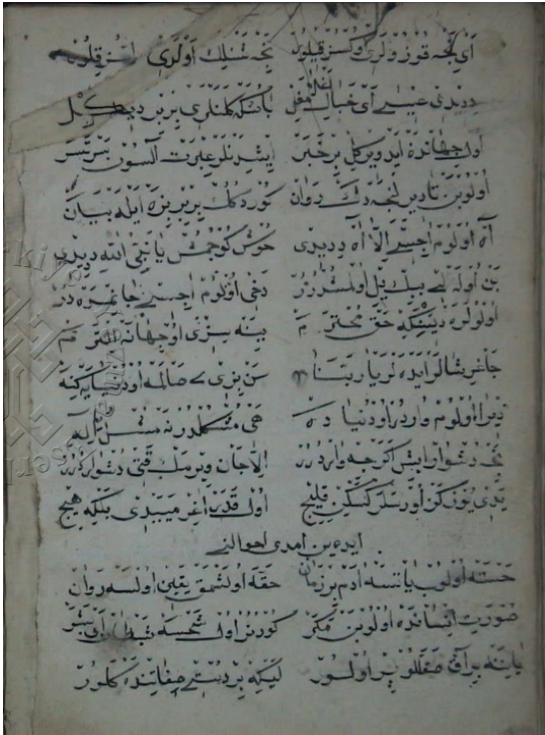
[A221a]

[A227b]

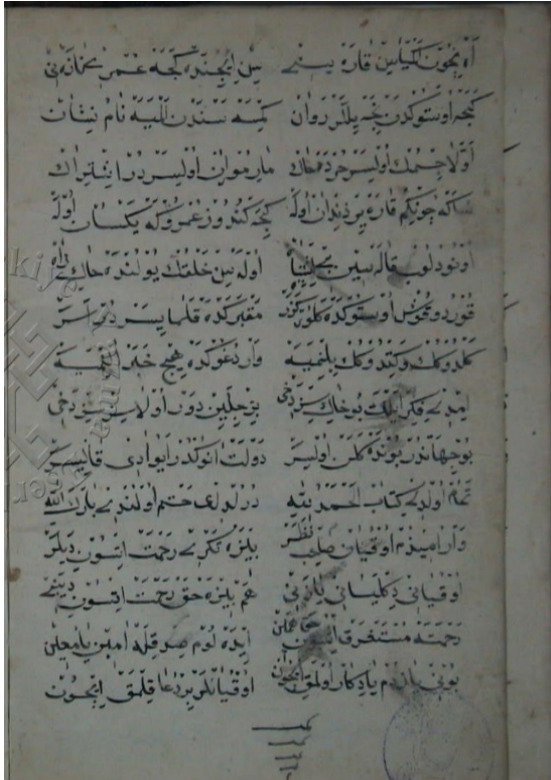
[A227a]

[B32b]

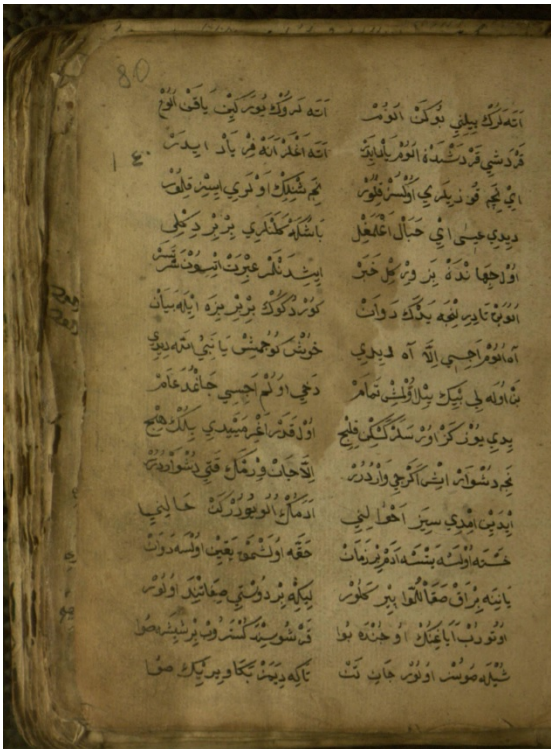
[B32a]

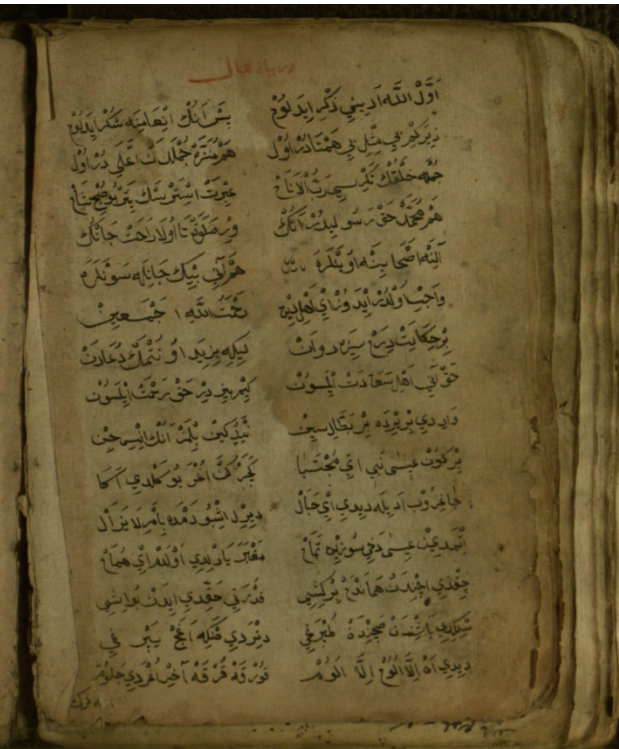
[B41b]

[B41a]

[C80a]

[C79b]

[C89a]

[C88b]

[D8a]

[D7b]

[D15a]

[D14b]

[E34b]

[E34a]

[G84a]

[G83b]